

A stylized white icon of an open book with curved lines representing pages, centered within a light gray circular background.

תקציר הקדמה לפירוש המשנה

תקציר הקדמה לפירוש המשנה

"אני משה בן מיימון הספרדי בניתיהו, ומים התלמוד משיתיהו, ומספיר התוספתא יסדתיהו, ובפוך ספרא רבצתיהו, ומזהב ספרי טחתיהו, ובדברי הגאונים סמכתיהו, וככסף הצרוף זקקתיהו, ובמעבה לבי יצקתיהו, והנה הוא ככרם חמדה ונטע שעשועים נטעתיהו...."

ההקדמה מתחילה בתיאור הוראת התורה במדבר. אהרון, בניו, שבעים הזקנים והעם שמעו את הוראת התורה ארבע פעמים. העם שמע פעם ממשה, פעם מאהרון, פעם מבניו, ופעם משבעים הזקנים. לפני מותו מסר משה רבנו את כל פירושי התורה ליהושע, ועסקו בהם הוא ובני דורו. בכל מה שקיבלו יהושע והזקנים שבדורו אין בו מחלוקת בכל הדורות אחר כך. בכל הסעיפים הקשורים לפירושי התורה שלא מסר משה לדור שאחרי מותו, עסקו חכמים בבירורם על ידי שלוש עשרה המידות שהתורה נדרשת בהם שהתקבלו ממשה ובחלקם הייתה הסכמה כללית ובחלקם נשארה מחלוקת.

בכל בירורי ההלכות לדורות לא תועיל הנבואה. אבל במה יתרון הנביא ופעולתו במצוות הרי הוא חי נפשי מן היסודות הגדולים והעצומים שעליהם משען הדת ויסודה. נביא הקורא לשמירת התורה ומצותיה ומזהיר את העם על עוולות, או מזהיר ומכוון על פעולות מעשיות שיש לעשותם במצוות האלוהים, אז יש לבדוק אותו. הוא אינו חייב לעשות ניסים, ובודקים אם הוא חכם בחכמות הכלליות ובחכמת הדת, וכן הוא כליל המידות הטובות. אם עומד בקריטריונים אלו, מבקשים ממנו שיאמר נבואות על דברים שיקרו בעתיד הקרוב שהאלוהים הודיעו, ואם צדק כמה פעמים בפרטי פרטים, הרי סומכים עליו כנביא אמת. נבואות על עונש אלוהי ורעות שנגזרו, אם לא יתגשמו אין זו ראייה על נבואת שקר כי יתכן והעם עשה תשובה מספקת והאלוהים סלח ושינה גזרתו. אם התברר שהוא נביא אמת, הרי אם יגזור בנבואתו הוראת שעה, אפילו שנוגדת מצווה מהתורה, חייבים לשמוע לו, חוץ מעבודה זרה. למשל אם כהוראת שעה אומר הנביא שלצורך כלשהו יש לחלל שבת צריך לשמוע לו, וכל מי שלא ישמע לדבריו חייב מיתה בידי שמים. אבל בכל העיון בדיני התורה וקביעת ההלכה, אין לנביא שום עדיפות על כל חכם אחר, ואסור לו להתערב בטענת נבואה בדיון ההלכתי. אם הוא יתערב בדיון הלכתי, ויטען שהאלוהים מסר לו בנבואה שחייבים לפסוק כמוהו, הרי הוא נביא שקר וחייב מיתה.

מימות יהושע נמסרו פירושי התורה ופירוט הלכותיה מדור לדור, ולא היה דור שלא עיין וחדש חידושים שהיו יסוד לעיון הדורות שאחריהם עד לתקופת אנשי כנסת גדולה בין אנשי כנסת גדולה היו אחרוני הנביאים והם חגי, זכריה, מלאכי, דניאל, חנניה, מישאל, עזריה, עזרא, נחמיה, מרדכי, וזרובבל. אנשי כנסת גדולה רכזו וערכו את כל מה שנפסק עד זמנם וכן פסקו הלכות לכל דורות בית שני. חכמים בכל דור ודור המשיכו לעיין ולחדש עד רבי יהודה הנשיא. רבנו הקדוש היה יחיד בדורו בתכלית החכמה והמידות והיה ענו ושפל רוח ובקי בשפה העברית וגם עשיר מאוד. הוא אסף את כל הקבלות, השמועות,

והמחלוקות שעברו ממש רבנו ועד זמנו וערך אותם לפי נושאים בששת סדרי המשנה. המשנה שערך כוללת ביאור כל המצוות הכתובות בתורה. חלקם קבלה ממש רבנו, חלקם דינים שנלמדו בחקירה ואין בהם מחלוקת, חלקם דינים שהייתה בהם מחלוקת. באותם שהיה בהם מחלוקת, הביא את דברי החולקים בשמותיהם (התועלת בכך מוזכרת במסכת עדויות פרק א, משנה ו).

מה ההבדל בין מצוות דאורייתא לבין ההלכות שנאמר עליהם שהם הלכה למשה מסיני? כל התורה נאמרו כללותיה ופרטיה ודקדוקיה מסיני. בכל אלו המצוות ופירוט ההלכות אין בהן מחלוקת, ויש להם רמזים ואסמכתאות בפסוקי התורה. כאשר אנו מוצאים דיון הלכתי בהלכות אלו, ויש מחלוקת בין חכמים, הרי המחלוקות נוגעות בדרכי הלימוד והאסמכתאות של ההלכות מהכתובים ולא על עצם ההלכות. לדוגמא דיון מהו פרי עץ הדר בארבעת המינים, שבמהלך הדיון והאפשרויות השונות שמעלים חכמים הם אומרים פרי עץ – עץ שטעמו ופריו שווים... וכ"ו. כל הדיון הוא למרות שברור וידוע שמדובר באתרוג. לעומת הלכות אלו ישנם הלכות המקובלות עלינו במסורת ממש רבנו, ואין בהם מחלוקת, אבל אין להם רמזים ואסמכתאות בפסוקים. הלכות אלו נקראות הלכה למשה מסיני. לפעמים ימצאו חכמים איזה רמז בכתוב להלכות אלו אבל לא לימוד ואז חכמים אומרים על שזה אסמכתא בעלמא. הרמב"ם מונה את כל ההלכות למשה מסיני.

כל המצוות ופרטי הלכותיהם מתחלקים לחמשה סוגים.

- א. מצוות המקובלות ממש רבנו ואין בהם מחלוקת ואפשר לדרוש אותם מפסוקים בשימוש במידות שהתורה נדרשת בהם.
 - ב. דינים שהם הלכה למשה מסיני
 - ג. דינים והלכות שאין עליהם מסורת ממש רבנו, והם נלמדו מהפסוקים בעזרת המידות שהתורה נדרשת בהם. בהלכות אלו ישנן מחלוקות בין חכמים, ופסקו לפי הרוב.
 - ד. דינים שקבעו אותם נביאים ודינים שפסקו חכמים שבכל דור ודור כסייגים לתורה. גם בדינים אלו יתכנו מחלוקות כי לא כל חכם חשב שיש צורך לפסוק גדר. לאחר שנהייתה הסכמה לפי הרוב ופשטה הגזרה בישראל אין אפשרות לבטל אותה.
 - ה. דינים תקנות ומנהגים שנפסקו בעיון כדי לסדר עניינים בין בני אדם או בענייני הדת. גם מנהגים ותקנות אלו, אחרי שפשטו והתקבלו בכל ישראל, אין אפשרות לבטלם.
- הרמב"ם נותן דוגמאות שונות לכל החמישה. ר' יהודה הנשיא פירט את המחלוקות, כדי שלא יהיו ספקות איך נקבעה לבסוף ההלכה. לפעמים ההלכה נקבעה על פי יחיד כנגד רבים כשהתברר שטענותיו משכנעות יותר. לפעמים נאמר שחכם חזר בו וקיבל את טענות החכם החולק. למשל – וחזרו בהם חכמי בית הלל והורו הלכה כבית שמאי, כדי ללמד לדורות אהבת האמת ורדיפת הצדק על פני התעקשות שווא על הדעות.
- הרמב"ם מפרט את החלוקה של המשנה לסדרים ומסכתות ומסביר את הסדר והעניינים במסכתות השונות.

מסכת אבות היא האחרונה בסדר סנהדרין, ובה כתובים החכמים מעבירי המסורת בכל דור ודור. אחר כך מפרטת המשנה את התכונות שחשוב שיהיו לדיינים הפוסקים ושופטים

את העם. חשוב שיהיו מתונים בקביעת הדין, שיזהרו ויקפידו על חקירת העדים, שלא יאריכו את זמן המשפט ויהיה עינוי דין, שלא יעדיפו אחד מבעלי הדין ויתנו לו רמזים בחקירה, וכל רצונם יהיה לפסוק דין אמת. חשוב שהדיינים יהיו דוגמא לעם, ולא ייטו אחרי תאוות הבצע, התענוגות, והשררה. חשוב שישתדלו קודם לפשר בין הצדדים, ואם יצליחו ולא יצטרכו לקיים משפט, הרי זה משובח.

אחרי דורו של ר' יהודה הנשיא חברו חכמים חיבורים נוספים. ר' היא תלמידו של רבי, חיבר את התוספתא לבאר דברים במשנה. וכך עשה גם ר' אושעיא. ורבי, חיבר ספרא וספרי מדרשי הלכה על התורה. כל חכמי הדורות האמוראים השתדלו לברר את דברי המשנה וכתבו. בארץ ישראל נערך תלמוד הירושלמי וכמה מאות שנים לאחר מכן, נערך התלמוד הבבלי. רבינא ורבי אשי שהם אחרוני האמוראים ככל, אספו וערכו את הבירורים שכתבו החכמים שלפניהם. הם גם הוסיפו הרבה דרשות שאינן הלכתיות שנאמרו ונאספו במרוצת הדורות. כאשר מעיינים באותן דרשות עיון עמוק מבינים מהם עניינים נפלאים סודות מעשי בראשית וחכמת האלוהות. לפעמים פשט הדרשות נראה מוזר ורחוק מהשכל כדי לעורר את המעיין הנבון וכדי להסתיר אמיתות מהקורא שאינו חפץ להעמיק.

והחכמים היו מסתירים אחד מהשני סתרי תורה כאשר נראה היה להם שהשני אינו די בשל לסתרי תורתם. היה חכם אחד שביקש מחכמים שהיו בקיאים במעשה בראשית שילמדוהו, והוא ילמדם מעשה מרכבה. לאחר שלימדוהו, הוא נמנע מללמד אותם. ולא עשה זאת מתוך צרות עין או כי רצה להתגדל עליהם, מידות שחכמים התרחקו מהן, אלא כי לא מצאם מתאימים.

ראוי שהאדם לא יסתפק בלימוד החכמה ודרישתה, אלא יעזוב ענייניו ביד השם יתברך, ויתפלל אליו, ויתחנן ממנו שיזכה אותו בתובנות, ויגלה לו סודות הגנוזות בכתוב, כמו שמצאנו שדוד עליו השלום עשה כן באמרו "גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך".

כתוב במדרש, 'לבם של חכמים ראשונים כפתחו של אולם, ושל אחרונים קטן מפתחה של מחט', ואסור לזלזל בדברי חכמים ודרשותיהם. אם איננו מבינים דבריהם, עלינו להצטער מאוד ולהרגיש חסרים וקטנים לעומתם.

כתוב שאין לקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה (ברכות, ח, א). אפשר להבין בטעות כאילו הכוונה האלוהית היא שנסתפק רק בידיעת ההלכה, ונזניח את לימוד שאר התחומים כמו המדעים והחכמות שבתורה ובטבע. החכמים והנביאים הראשונים שלא הייתה עדיין בזמנם תורה והלכה, עסקו בהבנת דרכי האלוהים בטבע, מתוך ידיעה ברורה שכל תופעת טבע שאלוהים ברא יש בה חכמה ותכלית. לעיתים הבנת התכלית היא כה עמוקה ונסתרת, שרק בחזון הנבואי או ברוח הקודש, תתגלה תכלית התופעה וחכמת הבורא שיצרה. חכמה זו נתן האלוהים לשלמה המלך החכם מכל אדם, ועל זה נאמר עליו שדיבר על כל הצמחים ועל כל החי. כל הדברים שנבראו על פני כדור הארץ נבראו עבור האדם בדרך כלשהי (לא כך הוא אומר במורה נבוכים).

כאשר העמיקו החכמים הקדמונים בהבנת תכלית כל נברא, המשיכו וחקרו על תכלית האדם. תכלית האדם שצריכה להיות מיוחדת לו ומתאימה לכלים שנתן לו הבורא. תכליתו אינה יכולה להיות כשאר בעלי החיים, השתייה, האכילה ושאר הפעולות לשם הישרדות,

לשם התענוג או הגדלת הכבוד. הכלים השכליים המיוחדים רק לאדם שחנן אותנו הבורא, תכליתם היא השגת המושכלות, שהגבוהה שבהן היא השגת העניינים האלוהיים. אפשרות השגתם תלויה בכך שהאדם לא יתמכר לתענוגות. אם כך, תכלית כל הבריאה, היא האדם בעל המידות הטובות והמאוזנות, המתאמץ בלימוד ובהשגת המושכלות, ששיאם חכמת האלוהות. עניין זה היה מקובל גם על חכמי העולם שלא זכו לשמוע את דברי הנביאים. ואין המידות הטובות והמעשה הטוב התכלית העליונה ללא למוד החכמות כפי שאמרו חז"ל תלמוד קודם למעשה כי הוא המביא למעשה. וזו הייתה כוונתם של חז"ל כאשר אמרו שאין לו לקב"ה בעולמו חוץ מארבע אמות של הלכה.

נשאלת השאלה, אם זהו האדם המרומם שהוא תכלית הנבראים, מה תכליתה של רוב האנושות שאינה מסוגלת להגיע למעלה אנושית רמה כזאת? אלא שהאדם הוא ייצור חברתי, ובמערכת החברתית לכול אחד יש מקצוע ופעולה הכרחית לקיום החברה, שהאדם הנעלה הוא חלק ממנה, ובלעדיה לא היה שורד.

פירוש למשנה הוא על פי הפירושים הכתובים בתלמוד ושלא נדחו במחלוקות. ויש בפירוש זה על המשנה תועלת בארבע תחומים:

א. שנביא את הפירוש הנכון שהתקבל אחרי עיון בדיוני הגמרא המשתרעים לפעמים בכמה עמודים ולפעמים בכמה מסכתות.

ב. פירוש ההלכה המובאים ולפי איזה חכם נפסקו.

ג. הפירוש למשנה יכול להיות מבוא למתחיל בלימודי הגמרא, וגם יעזור בלימוד הגמרא עצמה בהמשך.

ד. פירוש המשנה יכול גם לשמש כדרך טובה לחזור על עניני הגמרא בדרך סיכום מהירה ונוחה.

